

Loredana VLAD

**UMANISM,
TRANSUMANISM,
POSTUMANISM**
Perspective filosofice

EDITURA LUMEN
in elita editurilor românești

UMANISM, TRANSUMANISM, POSTUMANISM.

Perspective filosofice

Loredana VLAD

Copyright Editura Lumen, 2019

Iași, Țepeș Vodă, nr.2

Editura Lumen este acreditată CNCSIS

edituralumen@gmail.com

prlumen@gmail.com

www.edituralumen.ro

www.librariavirtuala.com

Redactor: Roxana Demetra STRATULAT

Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere, scanare, multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VLAD, LOREDANA

Umanism, transumanism, postumanism : perspective filosofice /

Loredana Vlad. - Iași : Lumen, 2019

ISBN 978-973-166-555-9

"Ce himeră mai este și acest om? Ce noutate, ce monstru, ce haos, ce îngrămădire de contradicții?! Judecător al tuturor lucrurilor; imbecil vierme de pământ; depozitar al adevărului; îngrămădire de incertitudine și de eroare; mărire și lepădătură a universului. Dacă se laudă, eu îl cobor; de se coboară, îl laud și-l contrazic mereu până ce reușește să înțeleagă că este un monstru de neînțeles... Omul este așa de mare, încât măreția lui reiese și din aceea că el se știe nenorocit. Un copac nu se știe nenorocit. Este adevărat că să te vezi nenorocit înseamnă să fii cu adevărat; dar înseamnă și că ești mare dacă știi că ești nenorocit. Astfel, toate nenorocirile omului dovedesc măreția sa. Sunt niște nenorociri de mare senior, de rege deposedat... Omul nu este decât o trestie, cea mai slabă din natură; dar este o trestie cugetătoare. Nu trebuie ca întregul univers să se înarmeze spre a-l strivi. Un abur, o picătură de apă e destul ca să-lucidă. Însă în cazul în care universul l-ar strivi, omul ar fi încă mai nobil decât ceea ce-l ucide; pentru că el știe că moare; iar avantajul pe care universul îl are asupra lui, acest univers nu-l cunoaște".

(Blaise Pascal „Cugetări” în Scrieri alese,
trad. în lb. rom. la Editura Științifică, București, 1967)

Prefață

De vreo câteva decenii încoace discuțiile despre om, social, societate păreau a intra într-o formă de stagnare, de reproducere a acelorași contexte și idei în noi forme care decompunau aceleași sensuri, rescrise la fiecare apel într-o altă formă al aceluiși conținut.

Astăzi, filosofia post/transmodernă evidențiază tot mai mult noile valențe ale umanității într-o intersecție curajoasă cu tehnica și într-un transfer în care umanitatea dă sens tehnicii până într-acolo când tehnica își derivă propria umanitate. Astfel, noile dileme conceptuale ale umanismului și postumanismului vin să reconstruiască ființial tezele umanității, traducându-le în noi principii care valorizează tot mai mult individul în propria sa condiție, fără niciun fel de cenzură exterioară.

Deseori, lucrarea doamnei Terec-Vlad Loredana, intitulată „Umanism, transumanism, postumanism. Perspective filosofice” face referire la deconstrucția realității, la un set de acțiuni din ce în ce mai evidente care depărtează omul de datoriiile sale clasice, de caracterul imperativ al normelor care-i impunea individului să rămână static, în normele prestabilite ale unor comunități. Or, trecerea de la un tip de comunitate solidară principiilor exterioare persoanei, la un tip de atitudine care valorizează individul, creează în același timp deschiderea spre un nou algoritm de umanitate și transumanitate. Astfel, deconstrucția găsește mediul optim de manifestare întrucât sensurile nu mai cenzurează gândirea spre valorile internreferențiale specific comunitare. Individul nu mai trebuie să fie apreciat prin amprenta socială a comunității din care face parte pentru a putea fi înțeles. Acum diversitatea de a fi îi

permit acestuia să-și (re)gândească limitele în contextual propriu, mental, social sau geografic. Și, dacă în sistemele culturale de odinioară societatea era cea care construia și schimba omul, mentalitățile post/transmoderne par să schimbe sensurile – diversitatea de a fi face ca individul să devină însuși agent-revelator de schimbare și astfel, limitele existențiale să fie mult mai largi.

Privind din perspectivă transumanistă, scenariul viitorului pare să îmbine umanitatea cu tehnica prin însăși procese specifice conștiinței. Pentru transumanști, îmbunătățirea propriei condiții umane prin toate resursele tehnologice devine baza creării unei civilizații superioare. Tehnicile reproducerii asistate sau posibilitatea reproducerii artificiale de organe umane sunt elemente care suplinesc “imperfecțiunile” naturale creând astfel, alternative care, pentru generațiile anterioare, păreau doar simple plasmuiți ale minții. Trasumanismul are la bază, așadar, o ameliorare a simplei condiții umane și, structurată pe mitul supraomului, o pseudo - transcendența a ei până spre postumanitate. Astfel, permanenta “reîntoarcere a aceluiași” arată forma de maximă putere a umanității din fiecare epocă și astfel, filosofia transumanistă devine unitate de măsură a maximului uman contemporan dar și a minimului etapei ce urmează.

Lucrarea „Umanism, transumanism, postumanism. Perspective filosofice” oferă o nouă perspectivă asupra condiției umane, motiv pentru care autoarea încearcă pe parcursul unui întreg capitol să dezbată dilema paradigmatelor, făcând des apel la morală, etică și predefinițiile sociale cu privire la a fi moral. Dilema unor valori universale ale umanității derivă din însăși imperativul de a fi sau a face după cum dictează uneori instanțele morale ale unei comunități, detașate tocmai de nevoia firească a individului de a-și construi propriile repere, propriile sisteme de gândire și evaluare și astfel, propriile valori.

Amendamente consistente la ideea binelui moral predefinit au fost aduse și de Kant care sancționa ideea moralei în conștiința comună voalează tocmai accesul la conștiința morală pentru că îi știrbește libertatea de manifestare directă. Extrapolând ideea kantiană a moralei și libertății conștiinței la orice sistem social vom găsi mereu aceeași dilemă sau conflict interior: în cuplul conjugal, în mediile organizaționale, în sistemele de gândire etc. Supraomul contemporan nu mai poate accepta condiționările exterioare – el produce social mai mult decât să fie produs de sistemul social. El se raportează la propria-i metafizică și acționează prin ea. Accesul la sine devine singura resursă care îi oferă puterea supraomului, supunerea față de conștiința comună fiind doar simplă provocare ideologică.

Cartea este captivantă, extrem de importantă, deopotrivă pentru cercetătorul grăbit, apăsător de sarcini urgente, pentru elitele intelectuale, în caz că ar fi interesate să își lărgească și mai mult dimensiunea umanității spre limitele proiective ale viitorului, pentru studenți, filosofi sau simpli pasionați ai gândirii filosofice.

Așa cum este proiectată structura cărții, lectura poate însemna provocarea întoarcerii la sine. Ea poate fi un răspuns, în căutarea propriului reper atunci când imperativele comunității de referință îți voalează autonomia, când sistemele sociale îți limitează accesul la structura autonomă a dezvoltării individuale sau când prescripțiile îți sunt dilematice iar latențele îți prescriu mai degrabă mimează fericirea în loc să o ofere.

Prof. univ. dr. hab. **Viorel Guliciuc**

Cuvânt înainte

Volumul de față cuprinde forma prelucrată, comunicabilă unui public mai larg, a rezultatului unei documentări laborioase ce a stat la baza tezei de doctorat a autoarei, o sistematică și extensivă cercetare a conceptului de *transumanism în relațiile sale cu principalele concepte filosofice ale modernității*. Lucrarea are și o miză etică, urmărită permanent și augmentată cu numeroase contribuții bibliografice de rezonanță contemporană. Astfel, lucrarea subscie un spațiu întins între o analiză conceptuală cât se poate de tehnică, cu contribuții inclusiv în planul ontologiei umanului, și numeroase discuții angajante despre riscurile ignoranței în plan moral și etic al adepților transumanismului ca doctrină a creării supraomului și raiului terestru înregistrate ca succese ale progresului tehnic.

Importanța și actualitatea temei sunt indiscutabile. Transumanismul este deja un domeniu vast și cu numeroase școli teoretice, simțindu-se nevoia unor sinteze de anvergură. În acest sens, lucrarea constituie o bună introducere în temă. După un prim capitol ce documentează conceptul de transumanism, suntem introduși în condițiile sale teoretice și imaginative, miturile modernității. Cartea discută trei așa-zise mituri ale modernității, deși nu sunt singurele reprezentative și posibile (căci putem admite și altele cum sunt de pildă mitul contractualismului sau pe cel al paradisului terestru). Capitolul al treilea, cel mai bine consolidat, este o analiză a paradigmelor etice considerate de autoare ca fiind de referință în contextul provocărilor presiunilor de bioameliorare transumanistă, expunere clară și excelent susținută bibliografic, calitativ superioară celorlalte capitole. Aici, autoarea are resurse pentru a

propune o contribuție originală numită „responsabilitatea față de non-prezența umană sau prezența non-umană” (întrebăm și de ce nu adaugă „non-prezența non-umană”, ca angajament pentru viitorii parteneri de ecosistem).

Desigur, ca orice carte, și aceasta provoacă destul de multe întrebări și nedumeriri, mai ales în contextul unei teme incomode cum este transumanismul. Eclectismul metodologic și conceptual pare să fie un truc la care autoarea apelează de câteva ori. De exemplu, discutând conceptul de auto-transcendență, autoarea pune în contrast tehnologiile puterii cu creștinismul, prin intermediul lui Ioan Petru Culianu, pentru ca apoi să treacă la noțiunea limitărilor ființiale sau existențiale ale condiției umane, pe care însă le analizează cu ajutorul unei grile din filosofia budistă indiană. Or, limitele autotranscenderii fac parte și din ontologia creștină, cu care autoarea a început comparația; se putea, mult mai coerent, lucra comparativ pe ambele grile conceptuale, creștină și indiană. Combinarea tradițiilor mistice și apoi a misticii cu filosofia rațională europeană (Julius Evola cu Heidegger, de pildă) aduce mult exotism nu însă și claritate. Acest lucru este cu atât mai important cu cât rezervele etice față de idealurile progresiste ale transumanismului și postumanismului au, cum bine precizează autoarea, un fundament tradițional și religios, de regulă creștin; or, a contracara aceste rezerve cu ajutorul unor ingrediente mistici din alte tradiții nu rezolvă problema ci dimpotrivă, o multiplică. În aceeași ordine de idei, nici trecerea de la categoriile filosofiei indiene la cele aristotelice și kantiene nu aduce claritate, nici asocierea între tema tradițională a bătrâneții și tema postumanistă a longevității nu are o funcție de elucidare, după cum nici apelul la un mit al metensomatozei din yoga tibetană nu are puterea de a clarifica problema statutului ontologic al conștiinței digitalizate.

În fine, cititorul va beneficia, pe parcursul lecturii, de câteva provocări teoretice pe care cartea le prilejuește: 1) care

este relevanța conceptului antic de *digitalizare a conștiinței* ca tehnică de realizare a imortalității digitale, în contextul în care planificata eliminare a fricii de moarte va aduce, foarte probabil, minții umane, modificări semnificative în ceea ce privește conștientizarea identității de sine? Mai este mintea nemuritoare digital o minte umană?; 2) cum pot fi justificate pretențiile de asumare a modernității (prin Francis Bacon, Thomas Hobbes sau Immanuel Kant), ba chiar a unor opere antice precum „Epopoea lui Ghilgameș” în cadrul discursului transumanist al lui Nick Bostrom? Nu este acesta un anacronism?; 3) cum se poate justifica, în contextul teoriei lui James Hughes, ideea că mișcarea transumanistă trebuie să creeze granițe care să excludă elitismul și totalitarismul, cu care a fost asociată, prin reglementarea responsabilă a acestora de către stat, din moment ce elitismul și totalitarismul sunt de facto apanaje ale statului?; 4) cum poate fi înțeleasă asocierea, în centrul discuțiilor despre ameliorarea umană, a conceptelor *om și viață*, din moment ce conotația lor este una contradictorie, anume viață și biotehnologie?

Remarc de asemenea o meritorie analiză conceptuală filosofică asupra contribuțiilor lui Basarab Nicolescu, într-o alăturare cu noțiunea de *esbatologie artificială* de la Nick Bostrom.

În sfârșit, recomandăm cititorilor interesați de problema transumanismului o lucrare doctă dar în același timp vie, angajantă și bine sincronizată cu resursele specifice subiectului.

Conf. univ. dr. hab. **Claudiu Marius Mesaroș**

INTRODUCERE

Ceea ce creează, imaginează și inventează omul este doar conex umanității sau are potențialul de a transforma condiția umană? Poate *ființa umană* să își folosească abilitățile cognitive doar pentru a modela mediul înconjurător, astfel încât să își îmbunătățească viața și să își ușureze traiul de zi cu zi sau pe măsură ce progresul *tehnologic* atinge cote din ce în ce mai profunde și mai intime ale existenței umane, omul se va folosi de *tehnologie* ca să se reinventeze pe sine, să se remodeleze biologic, așa cum odată remodela doar mediul înconjurător, și să pășească pe o nouă cale a evoluției.

Societatea în care trăim este o societate bazată pe cunoaștere¹. Internetul nu doar pune la dispoziția utilizatorilor nenumărate informații referitoare la domeniul economic, politic, social, ci schimbă și atitudini și comportamente. Un rol important în viața omului contemporan îl ocupă *tehnologia*. Zi de zi sunt inventate noi artefacte și aplicații pentru a ne ușura munca, pentru divertisment sau pentru o mai bună calitate a vieții. Ne aflăm, astăzi, în imposibilitatea de a trăi fără tehnologie, telefoane, calculatoare sau aparatură medicală, și ne raportăm direct la ea în aproape toate acțiunile cotidiene. *Progresul* civilizației este strict legat de accesul la informație. *Tehnologia* este acum cea care construiește și *ne* construiește *realitatea*. Toate acțiunile întreprinse de om cu scopul perfecționării și evoluției lui, pentru depășirea limitărilor biologice (cercetări din domenii precum medicină, biologie,

¹ Jane Gilbert, *Catching the Knowledge Wave? The Knowledge Society and the Future of Education*, NZCER Press, 2005.

informatică psihologie), au dat naștere unui curent de gândire numit *transumanism*.

Transumanismul este o mișcare intelectuală și culturală internațională care susține utilizarea noilor *tehnologii* cu scopul de a *bioameliora ființa umană*². Plecând de la o serie de idei precum augmentarea capacităților fizice sau morale ale omului, progresul nesfârșit al acestuia, *transumanismul* a căpătat contur în comunitatea științifică și a reunit cercetătorii din diferite domenii: filosofie, biologie, știința informației, sociologie, medicină ș.a.

Acest curent împrumută din *modernitate* o serie de mituri pe care le *recontextualizează* și le adaptează noilor timpuri, cum sunt mitul supraomului, mitul rațiunii și mitul progresului.

Plecând de la bibliografia specifică transumanismului, în această lucrare vor fi analizate o serie de teme legate de supraviețuirea speciei, de digitalizare a conștiinței și de longevitate.

Dimensiunea *etică* a acestei lucrări este importantă din două puncte de vedere. În primul rând, este analizată etica *modernității* în contextul celor trei mituri amintite, iar în al doilea rând, este argumentat faptul că proiectarea, utilizarea și finalitatea *tehnologiei* trebuie să treacă prin filtrele unei etici a timpurilor noastre și să răspundă unor probleme cu care societatea actuală se confruntă: proiectarea de noi *tehnologii* care să-i ajute pe oameni să își prelungească viața, a implementării și utilizării acestor *tehnologii*, a modului în care percepem *tehnologia* (adică ca extensie a organismului uman) sau a problemelor legate de supraviețuirea speciei umane în viitor. În același timp, avem nevoie de o etică a responsabilității față de posibilele specii care ar putea fi ridicate la nivel de conștiință și care ar putea fi create prin intermediul noilor *tehnologii*.

² Nick Bostrom, *Transumanist Values, Review of Contemporary Philosophy*, Volume 4, May, 2005, pp. 3-14.